

คนคู้ยขยะ: ชีวิตของความเป็นอื่น

The Scavenger: Otherness of Life

พิชญาดา คำแก้ว¹ และ ฉัตรวิริญ องค์กรสิงห์²

10.14456/jrgbsrangsit.2021.4

(Received: January 27, 2020; Revised: June 10, 2020; Accepted: July 9, 2020)

บทคัดย่อ

การศึกษานี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ มีวัตถุประสงค์เพื่อ (1) เพื่อศึกษาและเปิดเผยวิถีแห่งการดำรงชีวิตของคนคู้ยขยะภายใต้คุณค่าของความเป็นอื่น (2) เพื่อศึกษาและนำเสนอความรู้ที่เกิดจากการต่อสู้ของคนคู้ยขยะผู้สร้างอัตลักษณ์แห่งตัวตนใหม่ เก็บรวบรวมข้อมูลด้วยการศึกษาเอกสาร การสังเกตแบบมีส่วนร่วม การสัมภาษณ์เชิงลึกและการประชุมกลุ่ม ผู้ให้ข้อมูลสำคัญคือคนที่เลี้ยงชีพด้วยการคู้ยขยะ ประชาชนทั่วไป ผู้นำท้องถิ่นและผู้นำองค์กร

ผลของการศึกษาเผยให้เห็นว่า ชีวิตและคุณค่าของความเป็นอื่น ไม่ได้เกิดขึ้นอย่างไร้เดียงสาหากแต่เกิดขึ้นจากผลของการพัฒนาเศรษฐกิจและการพัฒนาเมืองที่ผลิตคู่ตรงข้ามของการพัฒนา คือ คนคู้ยขยะที่ยากจน สกปรก ไร้โอกาส และขาดทางเลือก เมื่อคนคู้ยขยะไม่ใช่สิ่งที่ความเป็นเมืองและการพัฒนาต้องการ จึงกลายเป็นบุคคลที่ต้องเบียดขับ ไม่ควรเข้าใกล้ แสดงออกด้วยการเคียดแค้นที่ ดูแคลน และปฏิบัติต่อพวกเขาประหนึ่งสิ่งมีชีวิตที่ไร้คุณค่า แต่สำหรับคนคู้ยขยะแล้ว การคู้ยขยะคือทางเลือก คือโอกาสของความอยู่รอด คือโอกาสที่จะอิม็ทอง และความพยายามแสวงหาโอกาสในการทลายกรอบแห่งกรงขังของวาทกรรมไปสู่การสร้างชีวิตและอัตลักษณ์แห่งตัวตนใหม่ ด้วยการกระบวนกรสำรวจตนเอง การเข้าถึงระบบการศึกษา สร้างการยอมรับตามมาตรฐานที่สังคมต้องการ ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการสร้างอัตลักษณ์ใหม่ คืออำนาจในตนเอง ระเบียบวินัย ความคิด ความเชื่อ เพื่อนและครอบครัว เหล่านี้เป็นความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่มีอิทธิพลต่อความสำเร็จหรือความล้มเหลวในการสร้างอัตลักษณ์ของคนคู้ยขยะ เจตคติที่ดีต่อตนเองและบุคคลอื่น คือเงื่อนไขสำคัญในการสร้างชีวิตที่ดี เพื่อทุกชีวิตจะสามารถดำรงอยู่ร่วมกันได้ในสังคมอย่างมีศักดิ์ศรีของความเป็นคนที่เท่าเทียมกันตามฐานะแห่งตนที่ทุกคนต่างยอมรับ

คำสำคัญ : คนคู้ยขยะ, ชีวิตของความเป็นอื่น, วาทกรรม, อัตลักษณ์แห่งตัวตนใหม่

¹ นักศึกษาปริญญาตรีบัณฑิต สาขาวิชา ผู้นำทางสังคม ธุรกิจและการเมือง วิทยาลัยนวัตกรรมการศึกษา มหาวิทยาลัยรังสิต

² อาจารย์ประจำ สาขาวิชา ผู้นำทางสังคมธุรกิจและการเมือง วิทยาลัยนวัตกรรมการศึกษา มหาวิทยาลัยรังสิต

Abstract

This study is conducted with qualitative research methodology. The research aims (1) to study and show of the life style of the scavenger under the value of the otherness of life. (2) To study and present the knowledge from the fighting of the scavenger that pushes this one to build new own identity. Data are collected through existing documents, participative observation, in-depth interviews and focus groups. Key informants for this study include people who make a living as scavengers, ordinary people, local and organizational leaders.

The result of studying shows that the life and value of the otherness do not happen innocently as the city and economic development also produces unpleasant results. That is the scavenger who is poor, dirty, lack of the chance and alternatives. When the scavenger is a person whom the city does not need, that means others should not stay close to this person. They show the attitude of dislike, looking down and treating this person as a useless person. But for the scavenger, seeking for garbage is the best way of the person who has no choice. It is the chance of survival, the chance to have enough to eat, and the chance to eliminate the discourse that lead to create the new life and identities through the process of self-examination, reach to education system, create acceptances that is recognized by society. Factors contributing to success in creating new identities include self-empowerment, discipline, thoughts, determination, beliefs, friends and family. These are power of relations, leading to success or failure in creating new identities for the scavengers. A good attitude to others and oneself is a conditional to make the best life, due to all life will live together in society with honor of human and use the same standard to each life.

Keywords: scavenger, otherness of life, discourse, new identity

1. บทนำ

โลกาภิวัตน์และความทันสมัยของระบบการสื่อสารด้วยเทคโนโลยีทำให้สภาพสังคมไทยต้องเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว การขยายตัวอย่างรวดเร็วของเมืองและอุตสาหกรรม การผลิต การอพยพของกลุ่มแรงงาน การละทิ้งถิ่นฐาน ค่าครองชีพที่สูงขึ้น และค่านิยมของการบริโภคที่เปลี่ยนไป ส่งผลให้มนุษย์ในยุคสังคมเศรษฐกิจและทุนมีการให้ความหมายและกำหนดคุณค่าของมนุษย์ที่ภาพสะท้อนทางวัตถุ ความทันสมัย และมูลค่าของการบริโภคภายใต้วาทกรรมของการพัฒนาและบริโภคนิยม ระบบของการลงทุนถูกเน้นย้ำให้เป็นเรื่องของผลผลิต ที่มีประสิทธิภาพ สวยงาม รวดเร็ว เพื่อตอบสนองต่อความต้องการด้านการบริโภค และตอบสนองต่อการยอมรับในภาพลักษณ์ของชีวิตที่พัฒนาแล้วและชีวิตของความเป็นเมือง ซึ่งต้องมีวิถีของการดำเนินชีวิตด้วยความทันสมัย สะดวกสบายและบริโภคสิ่งของหรือสินค้าที่มีราคาแพง ซึ่งแสดงออกอย่างชัดเจนถึงอำนาจในการบริโภค และเมื่อมีกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งที่ไม่อาจเข้าถึงการบริโภคได้ กลุ่มนั้นคือความแปลกแยก คือสิ่งที่ความเป็นเมืองปฏิเสธและคนในสังคมไม่สามารถยอมรับ และผลักดันให้ออกไปจากคุณค่าของเมืองให้กลายเป็นคนที่ไม่มีความหมาย กลายเป็นคนไร้ความน่าเชื่อถือ เพราะคนผู้นั้นไม่มีลักษณะใดเลยที่เมืองต้องการ

วาทกรรมการพัฒนาเมือง จึงทำให้เมืองกลายเป็นพื้นที่เป้าหมายให้คนจำนวนมากต่างทยอยเดินเข้ามาในเมืองเพื่อการทำงานและเพื่อชีวิตที่ดีกว่า สังคมเมืองจึงกลายเป็นสังคมที่คนจำนวนมากต้องการเข้ามาอาศัยอยู่เพื่อแสวงหาผลประโยชน์และเพื่อชีวิตที่เชื่อว่าจะดีกว่า เมื่อคนจำนวนมากเข้ามาอยู่ร่วมกัน ย่อมส่งผลต่อการบริโภคในปริมาณที่มากขึ้น เศษสิ่งเหลือใช้จากการบริโภคที่เพิ่มจำนวนมากขึ้นไปด้วยอย่างรวดเร็ว ผู้ทำหน้าที่รับผิดชอบไม่อาจจะรับมือกับการเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วของสิ่งเหลือใช้ที่ถูกทิ้งให้กลายเป็นขยะ มากจนเกินกว่าความสามารถของการรับผิดชอบ จนก่อให้เกิดภาพแห่งเรื่องราวจากขยะ “ขยะ” สามารถบอกเรื่องราวของผู้คนและวิถีชีวิตได้ในระดับหนึ่ง

ในการศึกษาเรื่องราวของสังคมนั้น พบว่า ขยะสามารถเปิดเผยคุณลักษณะแห่งตัวตนของผู้คนในสังคมได้เป็นอย่างดี ไม่ว่าจะเป็นพฤติกรรมส่วนบุคคล รูปแบบของการดำเนินชีวิต ความคิดความเชื่อ ผ่านพฤติกรรมของการบริโภค ผลจากการดำรงชีวิตประจำวันที่รีบเร่งรวดเร็วคือ “ขยะ” ผลผลิตที่ไม่ต้องการ (Waste product) อันเกิดจากกระบวนการผลิตและการบริโภคของคนในสังคม กระบวนการจัดการขยะภายใต้วาทกรรมและชุดความรู้การนำกลับมาใช้ใหม่ (Recycle) เมื่อชุดความรู้นี้เกิดขึ้นคนผู้ขยะจึงเผยตัวต่อสาธารณะ ในสถานะของผู้ที่เลี้ยงชีพด้วยการค้าขยะขาย โดยเฉพาะขยะที่สามารถนำไปรีไซเคิลได้ อันเป็นวงจรชั้นล่างสุดของกระบวนการผลิตเพื่อการบริโภคและการบริโภคกลับไปสู่การผลิตตามวัฏจักรของความทันสมัยและกระบวนการพัฒนา

เมื่อภาพของขยะเป็นเพียงของเหลือใช้ไร้ค่า ชีวิตของคนที่เลี้ยงชีพด้วยการค้าขยะจึงถูกลดทอนคุณค่าในสังคมให้เป็นที่น่ารังเกียจ เป็นคนขายของของคนชั้นล่างที่ไม่เหลืออำนาจใดๆเพื่อการต่อรองได้เลย คนผู้ขยะถูกทำให้เป็นสิ่งที่ไม่มีตัวตน ไร้คุณค่า ไร้สิทธิ์ ไร้เสียง และไม่เป็นที่พึงประสงค์ อำนาจของความรู้ที่กระทำต่อคนผู้ขยะภายใต้วาทกรรมของการพัฒนา การจัดระเบียบเมือง หรือข้อกำหนดว่าด้วยเรื่องสุขภาพและความเสี่ยง การอยู่อย่างคนที่ไร้ชนชั้นต้องระมัดระวังที่จะไม่ไปสร้างความรำคาญให้กับคนอื่น ๆ เป็นภาพที่น่าหดหู่ใจ คนผู้ขยะที่อยู่ด้วยความสปรก และยากจน จึงดำเนินชีวิตอยู่ได้เพียงภายใต้อัตลักษณ์ของความเป็นอื่นที่ต่ำต้อย และสังคมยังคงจับจ้องตรวจตรา เพื่อครอบงำ และควบคุม ผ่านระบบของความสัมพันธ์เชิงอำนาจ ที่คนผู้ขยะต้องจำนนอยู่ภายใต้กรอบแห่งวาทกรรมนั้น ภาวะเช่นนี้คนผู้ขยะจึงไร้อำนาจ (powerlessness) ในการกำหนดวิถีชีวิตของตนเอง แต่ต้อง

ยอมรับคำสั่งอันเป็นหนทางบำบัดเยียวยาเพื่อให้พ้นจากความยากจน ดังนั้น บรรทัดฐานทางวัฒนธรรมที่ห่อหุ้มห้อมล้อมคนคู่ชชะอยู่ จึงเป็นสิ่งที่คนคู่ชชะไม่ได้สร้างขึ้นด้วยตนเอง แต่เป็นสิ่งที่ไม่อาจกำหนด กำกับ และมีส่วนร่วมในการก่อรูป ในการต่อรองกับบรรทัดฐานที่มีผลต่อวิถีชีวิตของพวกเขาได้ เมื่อไม่มีส่วนในการก่อรูปขึ้นด้วยตนเอง บรรทัดฐานเหล่านี้จึงกลายเป็นสิ่งที่คนคู่ชชะไม่อาจควบคุม หรือคาดเดาได้ ดังนั้นวิถีชีวิตจึงถูกกำหนดขึ้นมา ดังร่างกายที่ถูกจองจำและไร้ซึ่งความต้องการและความรู้สึก ความยากจน และความรู้โองาสของคนคู่ชชะ เป็นผลผลิตของการพัฒนาที่เป็นผลพวงจากอุดมการณ์ทุนนิยม ที่สร้างอำนาจ และความรู้ผลิตวาทกรรม ที่กระทำการผ่านกระบวนการทางภาษาที่อธิบายและสร้างเหตุผลชุดหนึ่งที่เมื่อได้อธิบายความหมายและคุณค่าของสิ่งหนึ่งสิ่งใดแล้ว จะทำให้สรรพสิ่งนั้นๆ มีอัตลักษณ์ตามที่โครงสร้างทางสังคมกำหนดโดยสถาบันตามตำแหน่งหน้าที่ทางสังคมที่บุคคลนั้นถูกกำกับ วาทกรรมจึงมิใช่เพียงภาพความจริงที่เห็น แต่วาทกรรมเป็นเรื่องการแสดงออกของความซับซ้อนของความสัมพันธ์เชิงอำนาจ (power relations) ในส่วนต่างๆ ของสังคม โดยการสะท้อนให้เห็นถึงภาคปฏิบัติกรและตำแหน่งแห่งที่ (subject position) ต่างๆ ที่ยึดโยงอยู่ อันเป็นผลผลิตของความรู้ผ่านภาษา (The production of knowledge through language) ในภาคปฏิบัติกรของสังคมโดยการให้ความหมาย (meaning) และความหมายนั้นมีเหตุผลที่เป็นอิทธิพลให้คนคิด พุด และเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของตนได้ (Hall Stuart, Jessica Evans, Sean Nixon., 2013) ความเป็นอื่นของคนคู่ชชะเป็นชุดความจริงที่ถูกกำหนด/สร้างขึ้นอย่างลึกซึ้ง ซับซ้อน และแยกขาด อันเป็นสิ่งที่เกี่ยวพันอย่างแนบแน่นกับเรื่อง อำนาจ ความรู้ และภาคปฏิบัติกรที่แนบเนียนเข้ามาจัดกระทำ/สร้างร่างกายของคนคู่ชชะ ผ่านกลไกทางสังคมและการปฏิบัติกรต่างๆ ในชีวิตประจำวันให้มีอัตลักษณ์ของความเป็นอื่นจนแม้กระทั่งคนคู่ชชะเองก็ไม่รู้สึกตัว ว่าตนเองได้ยอมรับและจำนนต่อวาทกรรมที่สังคมได้กำหนดให้ไปแล้ว จะเห็นได้ว่าการกำหนดคุณลักษณะ จนนำไปสู่การเปรียบเทียบทางสังคม (Social Comparison) เป็นขั้นตอนที่สร้างความหมายและคุณค่า เพื่อตอกย้ำความแตกต่างให้คนคู่ชชะ ตระหนักรู้ต่อตัวตนของตนเองในฐานะของคนที่มามีชีพขั้นต่ำ ยากจน สกปรก ไร้โอกาส และเป็นที่น่ารังเกียจในสังคมอยู่เสมอเมื่อนำไปเปรียบเทียบกับคนทั่วไป (Colin Cameron, 2010) เมื่อความหมายและคุณค่าทางสังคมของคนคู่ชชะ ไม่ได้เกิดขึ้นจากข้อจำกัดของตนเองเป็นหลัก แต่เกิดขึ้นจากการสร้างของวาทกรรม ที่ได้ตอกตรึงให้สิ่งที่สร้างขึ้นดำรงอยู่จนเป็นที่ยอมรับในวงกว้างผ่านภาคปฏิบัติกรทางวาทกรรม ขณะเดียวกันก็ปิดกั้นไม่ให้อัตลักษณ์แห่งตัวตน (Self Identities) และความหมายอื่นๆ ได้เกิดขึ้น (Alec Mc Houll, Wendy Grace, 2015)

ผู้วิจัยมีความสนใจที่จะศึกษาเรื่องราวชีวิตของ “คนคู่ชชะ” ภายใต้วาทกรรมของความเป็นอื่น คนคู่ชชะมีวิถีของการดำเนินชีวิตอย่างไร และสำหรับคนคู่ชชะที่มีความปรารถนาที่จะผลิตสร้างตัวตนใหม่เขาเหล่านั้นมีกระบวนการอย่างไร ในการก้าวข้ามชีวิตของความเป็อื่น และเขาต้องเผชิญกับสิ่งใดบ้าง และบนวิถีของการเป็นคนคู่ชชะ เขาได้เรียนรู้ที่จะดำรงอยู่อย่างไรภายใต้อัตลักษณ์ของความเป็นอื่นนั้น

2. วัตถุประสงค์การวิจัย

- 1) เพื่อศึกษาและเปิดเผยวิถีแห่งการดำรงชีวิตของคนคู่ชชะภายใต้คุณค่าของความเป็นอื่น
- 2) เพื่อศึกษาและนำเสนอความรู้ที่เกิดจากกระบวนการต่อสู้ของคนคู่ชชะสู่การสร้างอัตลักษณ์แห่งตัวตนใหม่

3. นิยามเชิงปฏิบัติการ

ความเป็นอื่น (the otherness) คือ กระบวนการทางสังคม ที่ใช้อำนาจของชุดความรู้สร้างวาทกรรมในอันที่จะทำให้สรรพสิ่งมีลักษณะที่แตกต่าง แยกแยกออกไป เป็นสิ่งที่คนร่วมสังคมมองว่าผิดปกติ คนคู่ขยะ ขอมจำนวนต่อคุณค่านั้น โดยไม่เคยตั้งคำถาม หรือโต้แย้ง แต่จำนวนและยอมรับในคุณค่าของความเป็นอื่น ซึ่งเป็นเครื่องบ่งชี้ หรือแสดงให้เห็นความแปลกแยก แยกต่าง หรือไม่เป็นไปตามเงื่อนไขและความหมายของสังคม

อัตลักษณ์แห่งตัวตน (Identity) คือ ความทรงจำที่ผ่านภาพสะท้อนของความเข้าใจ อันเกิดจากร่องรอยในชีวิตของคนคู่ขยะ ผ่านเรื่องเล่าจากวิถีชีวิตของคนคู่ขยะในการดำรงไว้ซึ่งความเฉพาะตัวของเรื่องเล่าให้ดำเนินต่อไป อัตลักษณ์ตัวตนนี้ไม่ได้หยุดนิ่ง แต่สามารถเคลื่อนไหว สร้างขึ้นมาใหม่และแปรเปลี่ยนไปตามบริบท

วาทกรรม (Discourse) คือ การผลิตความหมายเกี่ยวกับความจริงในเรื่องต่างๆ ซึ่งหมายรวมถึงการผลิตชุดของความรู้ กฎเกณฑ์และข้อปฏิบัติทางสังคม การมีสถาบันทางสังคมและปฏิบัติการทางสังคมที่ต่อเนื่องมาจากความรู้ที่นั่น ที่สำคัญคือ การเปลี่ยนแปลงให้คนนิยามตนเองตามความรู้ที่ถูกผลิตออกมา

คนคู่ขยะ (Scavenger) คือผู้ที่ดำรงชีวิตและหาเลี้ยงชีพด้วยการคู่ขยะ จากถังและกองขยะ เพื่อค้นหาสิ่งที่สามารถนำไปใช้ต่อได้ หรือนำไปขายให้กับร้านรับซื้อแลกเปลี่ยนเป็นเงินมาใช้ในการดำรงชีวิต เป็นกลุ่มคนที่มีรายได้น้อยคนในครอบครัวด้วยการคู่ขยะ

4. การดำเนินการวิจัย

งานนี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ เป็นการสืบค้นเพื่อสร้างองค์ความรู้ที่เกี่ยวกับปรากฏการณ์ทางสังคมศาสตร์และมานุษยวิทยาอย่างเป็นระบบ เพื่ออธิบายความหมายที่มีอยู่ในกลุ่ม “คนคู่ขยะ” งานชิ้นนี้ให้ความสำคัญยิ่งกับบริบททั้งด้านสังคม กายภาพ และจิตใจ และเป็นองค์ประกอบสำคัญในการนำมาออกแบบการวิจัย เนื่องจากสิ่งเหล่านี้มีอิทธิพลสำคัญต่อมุมมอง ประสบการณ์ และการกระทำของ “กลุ่มคนคู่ขยะ” / “ชีวิตของความเป็นอื่น” ผู้วิจัยใช้วิธีวิทยาซึ่งอยู่ภายใต้กระบวนการทัศน์หลังสมัยใหม่ โดยใช้วิธีการศึกษาอัตชีวประวัติ (autobiography) ผ่านเรื่องเล่าประสบการณ์ชีวิต (life experience) โดยประเด็นสำคัญจะอยู่ที่ความพยายามที่จะเข้าไปศึกษาเรื่องเล่าจากประสบการณ์ชีวิต ของบุคคลที่ถูกบรรทัดฐานทางสังคม ได้กำหนดนิยามความหมายให้เป็นบุคคลที่มีคุณค่าในเชิงลบ ผิดปกติ เบี่ยงเบน แยกแยก แยกต่าง หรือไม่เป็นที่ปรารถนา เพื่อจะกระทำให้บุคคลที่ไร้สิทธิ์ ไร้เสียง เหล่านั้น ได้มีพื้นที่ในการบอกเล่าเรื่องของตนเอง เพื่อปฏิเสธเรื่องราวที่เกิดจากการกระทำของเรื่องเล่ากระแสหลัก (Grand Narrative) เพื่อสร้างความหมายใหม่ให้กับตนเอง ตัวตนของผู้เล่าเรื่องจึงไม่ได้ดำรงอยู่ก่อนเพื่อรอการค้นพบจากผู้อื่น จะเข้าไปพบเห็น และเรียนรู้ แต่ตัวตนสามารถเกิดขึ้น เปลี่ยนแปลง ตลอดเวลา ไม่ว่าจะก่อนหน้า ระหว่าง หรือหลังการสัมภาษณ์ (Yow, Valerie Raleigh, 2014) ดังนั้นตัวตน จึงเป็นผลผลิตของกระบวนการประกอบสร้างทางสังคมและการตีความของมนุษย์ จึงเป็นกระบวนการที่เลื่อนไหล ไม่หยุดนิ่งตายตัว แต่สามารถเปลี่ยนแปลงไปตามสถานการณ์ภายใต้สิ่งแวดล้อมและบริบททางประวัติศาสตร์ ของแต่ละช่วงเวลา จากสถานการณ์หนึ่ง ไปสู่อีกสถานการณ์หนึ่ง เป็นการเรียนรู้กระบวนการและปฏิสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสังคมตามสภาพจริง การศึกษาวิจัยจึงมุ่งเน้นการสังเกตพฤติกรรมของผู้มีส่วนร่วมวิจัยผ่านการตีความ (Interpretation) การหาความหมาย (meaning) ของพฤติกรรม ปรากฏการณ์ หรือสถานการณ์ของสิ่งที่กำลังศึกษา คือ “ชีวิตของคนคู่ขยะ” ซึ่งดำเนินไปภายใต้สภาพธรรมชาติ (natural settings) ที่มีลักษณะเป็นพลวัต (dynamic) ไม่อยู่นิ่ง สามารถเปลี่ยนแปลงได้ตามเหตุปัจจัย

4.1 เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัย (The researcher) ทำหน้าที่เป็นผู้สังเกต (observer) ผู้สัมภาษณ์ (interviewer) โดยเก็บรวบรวมข้อมูลที่เกิดขึ้น ณ ขณะนั้นไปพร้อมๆ กับการวิเคราะห์ และกลั่นกรองข้อมูล ด้วยวิธีการดังนี้

1) สังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) คือการที่ผู้ศึกษาเอาตัวเองเข้าไปเกี่ยวข้องและมีปฏิสัมพันธ์โดยตรงกับกลุ่มคนคู่ขยยะในฐานะคนคู่ขยยะด้วยกัน ได้สัมผัสโดยตรงและใกล้ชิดกับสิ่งที่เกิดขึ้นในวิถีการดำรงชีวิตของคนคู่ขยยะ ได้เห็นปรากฏการณ์จริง ได้รับรู้อารมณ์ ความรู้สึกที่เกิดขึ้นระหว่างคนคู่ขยยะด้วยกันเอง และความสัมพันธ์ที่มีต่อบุคคลอื่นในสังคม ซึ่งวิธีการแบบนี้สามารถให้ข้อมูลที่ตรงกับความเป็นจริงมากกว่าข้อมูลที่ได้จากการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม และการสัมภาษณ์ (ชาย โพธิสิตา, 2554, น. 302,304-305)

2) การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth Interview) มีลักษณะเป็นการสนทนากันตามปกติ ในฐานะคนคู่ขยยะด้วยกัน ผู้ศึกษาจึงปล่อยให้การพูดคุยและการเล่าเรื่องเป็นไปตามธรรมชาติในลักษณะของการสนทนาระหว่างเพื่อน (Friendship) ร่วมอาชีพ ที่แลกเปลี่ยนประสบการณ์ชีวิตซึ่งกันและกัน บางครั้งมีการสนทนากลุ่มในแบบของเพื่อนร่วมอาชีพ เพื่อเปิดโอกาสให้มีการพูดคุย ในประเด็นที่หลายคนอาจไม่ยอมพูด แต่การกระตุ้นจากกลุ่มจะทำให้เรื่องราวเหล่านี้ถูกหยิบยกขึ้นมาเป็นข้อถกเถียงและ เป็นข้อมูลที่มีคุณค่าต่อการศึกษาในครั้งนี้ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ (Sarah J. Tracy, S.J., Pamela Lutgen-Sandvik, Jess K. Alberts, 2006) ที่กล่าวไว้ว่าการสนทนากลุ่ม ยังช่วยเปิดโอกาสให้มีการพูดคุยและข้อถกเถียง ในประเด็นที่หลายคนอาจไม่ยอมพูดถึง

4.2 สนามวิจัย

ผู้วิจัยเลือกจังหวัดเชียงใหม่ นครราชสีมา บุรีรัมย์ สระแก้ว ฉะเชิงเทรา ระยอง กรุงเทพมหานคร ปทุมธานี สมุทรปราการ ชุมพร สุราษฎร์ธานี และสงขลาเป็นพื้นที่จังหวัดตัวแทนของแต่ละภาคเนื่องจากผู้ศึกษามีความเชื่อมั่นในความหลากหลายทางพื้นที่อันจะนำมาซึ่งความจริงทางข้อมูลภายใต้บริบททางสังคมที่แตกต่างกัน ในบริบทที่แตกต่างกันทำให้สามารถมองเห็นปรากฏการณ์ต่างๆ เกี่ยวกับวิถีชีวิตของคนคู่ขยยะได้อย่างครอบคลุมและชัดเจน

ในการเข้าสู่พื้นที่การวิจัย ผู้วิจัยสร้างตนเองให้เป็นส่วนหนึ่งของชีวิตคนคู่ขยยะ ผู้วิจัยคือคนคู่ขยยะคนหนึ่ง จะเตรียมอุปกรณ์รถมอเตอร์ไซด์ไปตามถึงขยยะเทศบาลในพื้นที่ รื้อคันบัง เพื่อรอคอยคนที่ผู้ศึกษาอยากเจอและพูดคุยด้วย การเข้าสู่สนามวิจัยในบางพื้นที่ ผู้ศึกษาต้องอาศัยเครือข่ายของคนที่รู้จัก เปิดเผยตัวตน และแจ้งจุดประสงค์ของการเข้ามาในพื้นที่ เพื่อความปลอดภัยและสะดวกในการทำงาน ผู้ศึกษาได้ใช้วิธีการ Snow ball โดยได้รับการช่วยเหลือและฝากฝัง หลายทอด หลายต่อ จนผู้ศึกษาสามารถเข้าไปถึงครอบครัวคนคู่ขยยะในพื้นที่ตามฐานะเพื่อนร่วมอาชีพได้อย่างปลอดภัย

4.3 ผู้ให้ข้อมูลหลัก

การเลือกผู้ให้ข้อมูลหลักของงานวิจัยนี้เป็นไปตามการเลือกเชิงทฤษฎี (Theoretical sampling) ซึ่งทำให้ได้กลุ่มตัวอย่างดังนี้

4.3.1 กลุ่มคนคู่ขยยะในจังหวัดเชียงใหม่ นครราชสีมา บุรีรัมย์ สระแก้ว ฉะเชิงเทรา ระยอง กรุงเทพมหานคร ปทุมธานี สมุทรปราการ ชุมพร สุราษฎร์ธานี และสงขลา จำนวนรวม 39 คน

4.3.2 กลุ่มประชาชนและบุคคลทั่วไปที่พบเห็นการคู่ขยยะในจังหวัดเชียงใหม่ นครราชสีมา บุรีรัมย์ สระแก้ว ฉะเชิงเทรา ระยอง กรุงเทพมหานคร ปทุมธานี สมุทรปราการ ชุมพร สุราษฎร์ธานี และสงขลา จำนวนรวม 42 คน

4.3.3 กลุ่มคนคู่ชัชชชะที่สามารถสร้างอัตลักษณ์แห่งตัวคนใหม่ได้สำเร็จ จำนวน 5 คน

4.3.4 กลุ่มผู้นำท้องถิ่น จำนวนรวม 15 คน

4.3.5 กลุ่มเจ้าหน้าที่ภาครัฐ/เอกชน/ผู้นำองค์กร จำนวนรวม 5 คน

รวมผู้ให้ข้อมูลหลักทั้งสิ้นจำนวน 106 คน

4.4 การวิเคราะห์ข้อมูล (Data analysis) วิธีการวิเคราะห์ข้อมูลในการวิจัยเชิงคุณภาพ อาศัยวิธีการวิเคราะห์ปรากฏการณ์ ซึ่งสอดคล้องกับกระบวนการตรรกศาสตร์ของการศึกษาและมโนทัศน์หรือทฤษฎีที่ได้ค้นคว้าไว้ ด้วยการให้ความสนใจกับสถานการณ์ที่เกิดขึ้นโดยพิจารณาปฏิบัติสัมพันธ์ทางสังคมเป็นประจําอันเกิดขึ้นอย่างไร เป็นการไปทำความเข้าใจถึงมุมมองของบุคคล ว่ามีการมองโลกอย่างไร ไม่ใช่เพียงแค่การดูว่าคนทำพฤติกรรมอย่างไร (David Silverman, 2003, p.359) ผู้ศึกษาทำหน้าที่เพื่อการรับรู้ การทำความเข้าใจกับสถานการณ์ที่เกิดขึ้นและตีความ ผ่านเรื่องเล่าจากประสบการณ์จะถูกหล่อหลอมและจัดวางภายใต้บริบทสังคม วัฒนธรรม

4.5 การยืนยันข้อมูล (Conformability) เพื่อให้การศึกษาในครั้งนี้เป็นที่ยอมรับและมีความน่าเชื่อถือของข้อมูล ผู้ศึกษาจึงได้ดำเนินการในประเด็นที่เกี่ยวข้องดังนี้

4.5.1 การควบคุมคุณภาพของข้อมูล (Data Quality Control) ผู้ศึกษาใช้วิธี การเลือกผู้ให้ข้อมูลตามทฤษฎีประสบการณ์และความสามารถของผู้สัมภาษณ์ ความสามารถในการบันทึกและวิเคราะห์ข้อมูล สิ่งที่ผู้ศึกษาระมัดระวังมากคือการหลีกเลี่ยงอคติในการวิเคราะห์ข้อมูล

4.5.2 ความเชื่อถือได้ (Credibility) ผู้ศึกษาใช้วิธีการเขียนแบบเรื่องเล่า Narrative ซึ่งต้องการส่งต่อถึงเรื่องราวแห่งการดำรงชีวิตและตัวตนของคนคู่ชัชชชะ ความเชื่อถือได้ของข้อมูลผู้ศึกษาใช้วิธีการยืดเวลาการมีสัมพันธภาพกับกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักในการวิจัย (Prolonged engagement) การใช้การสังเกตอย่างต่อเนื่องยาวนาน (Persistent observation) การวิเคราะห์ทบทวนแบบแผนที่แตกต่างออกไป (Negative case analysis) ผู้ศึกษาให้ความสำคัญกับการตรวจสอบข้อมูล และการบันทึกสิ่งที่ผู้ศึกษาใช้เพื่อยืนยันความสม่าเสมอของการเก็บรวบรวมข้อมูล การบันทึกสิ่งที่ผู้ศึกษาได้กระทำเพื่อยืนยันการควบคุมอคติความลำเอียง โดยการยืนยันข้อมูลร่วมกับผู้ให้ข้อมูลหลักที่มีความเป็นไปได้ และมีความพร้อมสำหรับการตรวจสอบข้อมูลย้อนกลับ

4.5.3 การตรวจสอบผลการศึกษาและการตีความ (Member checking) การตีความเป็นวิธีการทำความเข้าใจ"การดำรงอยู่" (Existence) และ"การเป็นอยู่" (Being) เป็นภาวะที่ผู้ที่ตีความหมายเผชิญกับโลกแห่งความเป็นจริงที่เขาต้องการตีความ ผู้ตีความไม่ได้เฝ้ามองสิ่งที่จะตีความอย่างมีระยะห่างไกล แต่จะต้องคลุกคลีอย่างคุ้นเคยในโลกที่เขาจะตีความ การตีความเป็นการค้นพบตนเองในโลกที่มีบุคคลอื่นร่วมด้วย และการเปิดโอกาสให้ผู้ให้ข้อมูล (บางกรณี) ได้ตรวจสอบ (Member checking) ข้อมูลย้อนกลับ ด้วยการนำเนื้อหาของบทพูดคุย/สนทนาและข้อค้นพบมาเรียบเรียงเป็นข้อความเพื่อบอกเล่าเรื่องราวที่เกิดขึ้น หลังจากนั้นนำข้อความนั้นกลับไปให้เจ้าของเรื่องเล่า เจ้าของความคิดเห็น ได้ตรวจสอบว่าเป็นไปตามเป็นจริง และต้องการแสดงความคิดเห็นต้องการปรับแก้หรือเพิ่มเติมประเด็นใดหรือไม่

5. ผลการวิจัย

5.1 วาทกรรมการพัฒนาที่เป็นผลมาจากอุดมการณ์ทุนนิยม

อุดมการณ์ทุนนิยม (capitalism) เป็นระบบเศรษฐกิจซึ่งเอกชนเป็นผู้ควบคุมและถือครองด้านการค้าอุตสาหกรรมและวิธีการผลิต โดยมีเป้าหมายเพื่อมุ่งหวังทำอะไรในเศรษฐกิจแบบตลาด คุณลักษณะสำคัญของทุนนิยมคือ การสะสมทุน การแข่งขันในตลาดแรงงาน โดยมีความเชื่อว่าระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมจะสามารถทำให้เกิดความเจริญทางเศรษฐกิจ เกิดการลงทุน เกิดการเพิ่มรายได้ และเกิดการจ้างงานด้วยการแบ่งงานกันทำ ภายใต้กรอบแนวคิดของการพัฒนา ส่วนการพัฒนา (Development) เป็นคำที่เกี่ยวข้องกับเรื่องของ การเปลี่ยนแปลง ความทันสมัย (Modernization) หรือความเจริญเติบโต (Growth) การพัฒนาเป็นรูปแบบอย่างหนึ่งของการเปลี่ยนแปลงทางสังคม (Social change) ส่วนความทันสมัยก็เป็นกรณีเฉพาะอันหนึ่งของการพัฒนา สำหรับทางด้านการพัฒนาอุตสาหกรรม (Industrialization) เป็นมิติหนึ่งของการพัฒนา ความเป็นเมือง ภายใต้วาทกรรมของพัฒนาที่น่าเชื่อถือคือ การพัฒนาระบบเศรษฐกิจและอุตสาหกรรมเมืองให้เมืองเป็นเมืองที่ทันสมัย มีความสะดวกสบายด้วยระบบการขนส่ง การอุปโภคและบริโภคที่ทันสมัยและสะดวกสบาย แรงดึงดูดสำคัญของการรวมตัวของเมืองคือ เรื่องของเศรษฐกิจที่เป็นแรงดึงดูดทำให้ผู้คนจากหลากหลายที่ เข้ามาอาศัยอยู่ในเมือง เพื่อประกอบกิจ ทำงาน ฯลฯ และทำให้เกิดการขยายตัวของความเป็นเมือง การตัดสินใจย้ายถิ่นของแต่ละคนและครัวเรือนในลักษณะของภาพรวมว่าเป็นการตัดสินใจโดยคาดว่าจะได้รับรายได้มากที่สุดและเป็นการลดความเสี่ยงให้น้อยที่สุด โดยเฉพาะความเสี่ยงที่เกิดจากความล้มเหลวของรายได้ และอัตราการจ้างงาน จึงผลักดันให้ครัวเรือนจัดการความเสี่ยงโดยการส่งแรงงานที่ล้นเกินในครัวเรือนออกไปหางานด้วยการย้ายถิ่นไปหางานในเขตเมืองหรืออุตสาหกรรม

วาทกรรมของการพัฒนามีอำนาจพอที่จะทำให้คนส่วนใหญ่จึงละทิ้งถิ่นฐาน ละทิ้งวิถีชีวิตแบบเกษตรกรรม ไปสู่เมืองและความเป็นอุตสาหกรรมเปลี่ยนแปลงวิธีการผลิตที่ไม่ใช่เพื่อการบริโภคอีกต่อไปแต่เพื่อการค้า จากวิธีการผลิตเป็นแบบอุตสาหกรรมที่ใช้เทคโนโลยีอย่างง่าย ๆ ไปสู่เทคโนโลยีที่ซับซ้อนมากขึ้น เมื่อเมืองถูกกำหนดให้เป็นแหล่งของความเจริญ เมืองจึงเป็นศูนย์รวมของประชากรที่เพิ่มมากขึ้นอย่างรวดเร็ว อุดมการณ์ทุนนิยมได้ส่งแรงกดดันไปบนรูปแบบของการดำรงอยู่ คนได้ถูกอุดมการณ์ทุนนิยมที่เน้นให้ผู้คนมีความพอใจในการบริโภคสูงสุด ด้วยการสร้างสิ่งที่จะมากระตุ้นความต้องการของประชาชนให้บริโภคมากขึ้น อย่างฟุ่มเฟือยจนเกินความจำเป็น การตลาดถูกนำมาใช้ในการผลิตสินค้าในปริมาณมากๆ เพื่อเป็นการประหยัดต้นทุน และผู้ซื้อสามารถซื้อได้ในราคาถูก ในโลกของการแข่งขันทางธุรกิจได้นำกลยุทธ์ทางการตลาด มาใช้ในการกระตุ้นการใช้สินค้าและบริการ โดยการโฆษณาผ่านทางวิทยุ โทรทัศน์ เว็บไซต์ ป้ายโฆษณาขนาดใหญ่ แจกใบปลิว หรือแจกเป็นของแถม ของทดลองใช้ในขณะเดียวกันประชาชนได้เห็นสินค้าเกิดใหม่ขึ้นทุกวัน ก่อให้เกิดความรู้สึกขึ้นในใจว่า ของใหม่คือของดี ส่วนขยะ มีนัยยะหมายถึงของเก่า ล้าสมัย ของเหลือ ของเสีย ใช้การไม่ได้ ไม่สวย หรือของไม่ดี ผลที่ตามมาคือ เป็นการทำให้สินค้าหมดคุณค่า และกลายเป็นขยะภายในเวลาอันรวดเร็ว และขยะคือความเป็นอื่นในสังคมที่ไม่เป็นที่ต้องการ เป็นสิ่งที่แตกต่างจากชีวิตที่สะอาดทันสมัย ดังนั้นวิถีของคนคู่ขยะจึงถูกตราคุณค่าเพียงความเป็นอื่นในสังคมเท่านั้น

5.2 ขยะ: ผลพวงของการบริโภคและการพัฒนา

ขยะมูลฝอยมีจำนวนเพิ่มมากขึ้นทุกวันตามจำนวนประชากร กองขยะมูลฝอยเป็นแหล่งสะสมสิ่งสกปรก นอกจากจะส่งกลิ่นเหม็น ทำให้อากาศเป็นพิษ ยังเป็นที่อาศัยของสัตว์นำโรค เช่น หนู แมลงวัน แมลงสาบ และยุง ตลอดจนสิ่งมีชีวิตที่มองไม่เห็น คือ เชื้อโรคต่างๆ กองขยะมูลฝอยที่ถูกทิ้งไว้นานๆ จะเกิดการเน่าเสียและ

กลายเป็นสิ่งปลูกสร้างกลิ่นเหม็นรบกวนผู้ที่อยู่บริเวณข้างเคียง เศษชิ้นส่วนของขยะมูลฝอยบางชนิดมีน้ำหนักเบา ก็จะถูกกระจายไปในอากาศตามแรงลม ส่งกลิ่นเหม็น สร้างความรำคาญ และฝุ่นที่เกิดจากเศษขยะทำให้คุณภาพอากาศเสียไปด้วย การกำจัดขยะของประเทศไทยที่มีการเก็บขนและนำไปจัดการแบบถูกต้องและถูกนำกลับไปใช้ประโยชน์ มีปริมาณเท่าๆกันกับการกำจัดแบบไม่ถูกต้อง จากเหตุผลดังกล่าวจึงทำให้เกิดปริมาณขยะมูลฝอยสะสมตกค้างเพิ่มสูงขึ้นเรื่อยๆ

การเทกองบนพื้น (open dumping) เป็นวิธีการกำจัดขยะมูลฝอยอย่างง่ายที่สุดและเสียค่าใช้จ่ายน้อยที่สุด กล่าวคือ ขยะที่เก็บรวบรวมจากชุมชนจะถูกขนส่งไปยังสถานที่ทิ้งขยะซึ่งอาจมีสภาพเป็นที่ราบทั่วไปหรืออาจเป็นพื้นที่ที่มีลักษณะเป็นหลุมเป็นบ่อ ขยะที่ขนส่งมาจากที่ต่างๆจะถูกนำมาเทลงบนพื้นดิน โดยมิได้ดำเนินการใดๆ ทั้งสิ้น ซึ่งเมื่อขยะมีจำนวนเพิ่มมากขึ้นก็จะกลายเป็นภูเขาขยะที่สร้างปัญหาในหลายๆ ด้าน ทั้งเป็นแหล่งเพาะพันธุ์เชื้อโรคและพาหะนำโรคต่างๆ และทำให้เกิดน้ำเสียจากกองขยะซึ่งอาจปนเปื้อนลงแหล่งน้ำใกล้เคียงหรือแหล่งน้ำใต้ดิน วิธีนี้จึงไม่ถือว่าเป็นการกำจัดขยะที่ถูกสุขลักษณะและควรต้องหลีกเลี่ยงการดำเนินการ เนื่องจากการทำลายทัศนียภาพของพื้นที่ และที่สำคัญ คือ ทำให้เกิดความเดือดร้อนรำคาญต่อประชาชนที่อาศัยอยู่ในบริเวณโดยรอบพื้นที่ทิ้งขยะดังกล่าวได้ อย่างไรก็ตาม พบว่า ในปัจจุบันนี้ ท้องถิ่นหลายแห่งทั่วประเทศยังมีการกำจัดขยะด้วยวิธีเทกองบนพื้นอยู่ เนื่องจากท้องถิ่นเหล่านั้นไม่มีสถานที่ทิ้งขยะเป็นของตนเองรวมทั้งยังขาดแคลนงบประมาณที่จะใช้ก่อสร้างสถานที่ฝังกลบขยะอย่างถูกหลักสุขาภิบาลได้นอกจากการนำขยะมาเทกองบนพื้นโดยมิได้จัดการใดๆ ดังกล่าวแล้ว ในบางครั้งพบว่ากองขยะที่ใหญ่ขึ้นเรื่อยๆ จะถูกเผาทิ้ง เรียกว่า “การเผาในที่โล่ง (open burning)” ซึ่งยิ่งทำให้เกิดปัญหามลพิษต่อสิ่งแวดล้อมมากขึ้น เพราะควันไฟและเศษขี้เถ้าจากการเผาขยะจะสร้างมลพิษทางอากาศ นับเป็นอันตรายต่อสุขภาพอนามัยด้วยฝุ่นละอองที่ฟุ้งกระจายไปทั่ว การเผาขยะอิเล็กทรอนิกส์ทำให้เกิดการแพร่กระจายของโลหะหนักไม่ว่าจะเป็น ตะกั่ว แคดเมียม และ สารปรอท เข้าสู่บรรยากาศ และกลายเป็นเถ้าถ่าน สารปรอทที่แพร่กระจายเข้าสู่บรรยากาศจะสะสมอยู่ในห่วงโซ่อาหาร โดยเฉพาะในตัวปลา ซึ่งเป็นช่องทางสำคัญที่เผยแพร่สารปรอทไปสู่คน และเป็นที่น่าห่วงใยก็คือสภาพการณ์ส่วนใหญ่ของประเทศไทยใช้วิธีเทกองลงบนพื้น ซึ่งสืบเนื่องจากการจัดการที่ไม่เป็นระบบทำให้กองขยะมีทั้งขยะที่ติดเชื้อที่มีการลักลอบทิ้ง ขยะอาหาร (Food Waste) ที่มีทั้งที่ยังพอกินได้ และเน่าเสียแล้ว กองขยะจึงกลายเป็น “แหล่ง” ของขยะเปียกปนกับขยะแห้ง ขยะที่ไม่ย่อยสลาย หรือย่อยสลายยาก เช่น โลหะ แก้ว พลาสติก โฟมที่ปะปนอยู่กับขยะที่ย่อยสลายได้ เช่น เศษผัก ผลไม้ ใบตอง หรือเศษกระดาษ และที่สำคัญไปกว่านั้นคือ แก้วแตก เศษ เหล็ก สังกะสี เข็ม ตะปู กระป๋อง ขยะที่อาจก่อให้เกิดอันตราย

5.3 การดำรงชีวิตคนคู่ขยะภายใต้ความเป็นอื่น

เมื่อเป็นเช่นนี้คนคู่ขยะจึงเผยแพร่ขึ้นเพื่อเย้ยหยันความหมายของเมือง ด้วยภาพของความสกปรก ความด้อยพัฒนา ไม่ทันสมัย ไม่มีประสิทธิภาพและไร้ระเบียบ คนคู่ขยะจึงเป็นสิ่งที่ด้อยค่าในการรับรู้ของรัฐ เพราะมโนทัศน์ของความเป็นเมืองยังให้คุณค่ากับประสิทธิภาพการผลิตตามอุดมการณ์ทุนนิยมปรากฏเป็นรูปธรรม ด้วยการจัดระเบียบความสัมพันธ์ทางการผลิตและการผลิตซ้ำความสัมพันธ์ที่กำลังแรงงานและความสัมพันธ์ทางสังคม อันนำไปสู่การจัดระเบียบในพื้นที่ทางกายภาพของเมือง โดยกระบวนการกำหนดพื้นที่ทางกายภาพที่เหมาะสม เช่นเดียวกับเมืองในประเทศที่พัฒนาแล้ว ขณะเดียวกันการจัดระเบียบในพื้นที่ทางกายภาพของเมืองจำเป็นต้องผลิต การห้าม การปิดบัง เบียดขับ และกดทับ สิ่งที่มีใหม่เป้าหมายและนิยามของการพัฒนาออกไปจากพื้นที่เมือง ด้วยการออกกฎหมาย และข้อกำหนดต่างๆ ในการผลิตไฟ และขับไล่ ซึ่งผลของกระบวนการกำหนดและจัดระเบียบพื้นที่ทาง

กายภาพจะทำให้พื้นที่ชั้นนำ (Dominant spaces) ปรากฏขึ้นมา เพื่อกดขี่พื้นที่อื่นให้เป็นพื้นที่ชายขอบต่อไป เมื่อมีการปรากฏตัวของความด้อยพัฒนา ความไม่เป็นระเบียบเรียบร้อย และความยากจน การต่อสู้ดิ้นรนเพื่อการยังชีพ ของคนกลุ่มหนึ่ง ที่ใช้ชุดความรู้เล็กๆ ที่เกิดขึ้นจากประสบการณ์ ในการดำรงอยู่และเมื่อระบบทุนนั้น มีเป้าหมายของการผลิตที่มีมาตรฐาน รวดเร็ว ผ่านกระบวนการตรวจสอบและการยอมรับ โดยชุดอำนาจของความรู้กระแสหลัก การเผยแพร่ของสิ่งที่ไม่ใช่ชุดความรู้ที่อยู่ภายใต้วาทกรรมหลัก (Dominant discourse) และไม่ได้เป็นความรู้ที่ถูกสร้างขึ้นมาด้วยเทคนิควิทยาของอำนาจ เป็นความรู้ที่มีความสัมพันธ์กับอำนาจในเวลาเดียวกัน ทั้งความรู้และอำนาจต่างมีเงื่อนไขที่จะก่อให้เกิดสิ่งใดสิ่งหนึ่งให้แก่อีกฝ่ายหนึ่ง โดยอำนาจต้องการความรู้ในการสนับสนุนอำนาจ และความรู้ต้องการอำนาจในการขยายอาณาเขตของความรู้ เพื่อการยอมรับความรู้คุณนั้นอย่างชอบธรรมและมีระบอบของความคิด (Regime of thought) ที่กดทับความขัดแย้งและการต่อสู้ดิ้นรนของความรู้ที่แตกต่างจากความรู้ประเภทนี้ ว่าเป็นความรู้ที่ขาดคุณสมบัติอันเหมาะสม เนื่องจากเป็นความรู้ที่เกิดจากประสบการณ์ของบุคคลหรือชุมชน เป็นความรู้ที่ดูว่าไร้เดียงสา และเป็นความรู้ที่กระจัดกระจายไร้ระเบียบและต้องกลายเป็นความรู้ที่ถูกปิดกั้น (Subjugated knowledge) ให้กลายเป็นความรู้ที่ไม่ได้รับการยอมรับ จนทำให้เกิดการจําแนกและยอมรับการจัดระเบียบทางกายภาพในพื้นที่ ขณะเดียวกันการจัดระเบียบในพื้นที่ได้นำไปสู่การปฏิบัติเสถียรการดำรงอยู่ของคนคู่ขะยะ จนต้องเบียดขับไปสู่ความเป็นชายขอบของสังคมเมือง

พ่อทร คนคู่ขะยะที่พบในพื้นที่จังหวัดฉะเชิงเทรา ได้เล่าเรื่องราวในชีวิตของตนเองว่า

..ผมเป็นคนร้อยเอ็ด ที่บ้านยากจนมาก ทำนาแค่ปีละครั้งไม่พอกินหรือกครับ จึงตัดสินใจ เข้าเมืองไปทำงานก่อสร้าง แต่ผู้รับเหมาไม่ค่อยยอมจ่ายค่าแรง ลูกเมีย ต้องกินต้องใช้ เห็นเขาเดินคู่ขะตามถึงขะยะเก็บของที่พอขายได้ ก็ลองเดินกับเขาบ้าง พอได้ค่ากับข้าว แต่ก็ไม่แน่นอนอะไร เพราะเราต้องทำงานด้วย แต่เมื่อทำงานแล้วไม่ได้ค่าแรง ครั้นจะไปทำอย่างอื่นทุนรอนเราก็ดูไม่มี ความรู้ก็ไม่มีเหมือนคนอื่นเขา ไปร้อดถึงขะยะยังพอได้ค่ากับข้าว ก็เลยไปทำแบบจริงจังเหมือนคนอื่น และก็ทำมาเรื่อยๆ.....(พ่อทร, สัมภาษณ์ 2559)

คนคู่ขะยะเริ่มต้นชีวิตเหมือนเช่นคนอื่นๆ ที่มีชีวิตอยู่ทุกซอกส่วนในแต่ละภาคของประเทศไทย จากชานาจากกรรมกรก่อสร้าง รับจ้างทั่วไป จากคนที่พยายามจะค้าขาย จากลูกจ้างในโรงงาน แต่เพราะความด้อยโอกาสทางการศึกษา ที่ส่งผลกระทบต่อการค้างานชีวิตเมื่อยามที่ระบบเศรษฐกิจและการพัฒนาประเทศที่เปลี่ยนไปแต่เขาเหล่านั้น แต่เพื่อการอยู่รอดเมื่อไม่มีทางเลือกมากนัก จำต้องเลือกกับสิ่งที่มีอยู่ ทุกวัน ที่ก้มหน้าก้มตาอยู่กับกองขะยะขอมอยู่กับสิ่งเหล่านี้โดยปราศจากเสียงบ่น กองขะยะที่สกปรกและน่ารังเกียจจนต้องเมินหน้าหนีสำหรับคนทั่วไป แต่สถานที่แห่งนี้กลายเป็นแหล่งของทรัพยากรที่ทำให้คนอีกจำนวนหนึ่งสามารถดำรงชีวิตอยู่ได้เมื่อความเป็นเมืองไม่ใช่ความจริง การเดินทางย้ายถิ่นจากสังคมชนบทเข้ามาสู่สังคมเมืองเพื่อคำตอบทางเศรษฐกิจ เพื่อโอกาสของการมีงานทำ และโอกาสของการรับค่าตอบแทนจากการทำงานที่สูง ไม่ใช่ความจริงของสังคม สิ่งทีชุดความรู้ของความเป็นเมืองไม่ได้บอก คือการจ้างงานที่มีอยู่จำกัด การจ้างงานที่ต้องการแรงงานมีฝีมือ มีความรู้ และมีทักษะในการทำงานสูง ค่าครองชีพที่สูง ความผันผวนของระบบเศรษฐกิจ สิ่งทีคนกลุ่มหนึ่งได้รับคือการหางานทำไม่ได้ ไม่มีคุณสมบัติตามที่เหมาะสมตามลักษณะของงาน การตกงาน การเลิกจ้าง ทำงานแล้วไม่ได้รับค่าตอบแทนจากวิกฤติทางเศรษฐกิจ ซึ่ง สังคมเมืองไม่ใช่สถานที่สำหรับใครก็ได้ หากแต่เป็นสังคมที่คัดสรร ด้วยกระบวนการคัดกรองของสังคม

5.4 คนคู่ขะยะ ชีวิตภายใต้วาทกรรมความเป็นอื่น

เมื่อรัฐกำหนดใช้นโยบายของการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม ส่งเสริมให้เกิดการลงทุนและการค้าเสรี และผลิตพื้นที่ทางกายภาพให้กลายเป็นเมือง และสร้างความหมายของเมือง ให้กลายเป็นแหล่งของการผลิตและการแข่งขัน ไม่ปรากฏภาพของการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างผู้คนในการรับรู้ แต่เมืองคือความทันสมัย หรรษา การบริโภค และความสวยงาม การใช้ชีวิตของการบริโภคความหรรษา และฟุ่มเฟือย จึงกลายเป็นผลผลิตที่เป็นที่ยอมรับในสังคมพื้นที่เมืองผลิตชุดความรู้ของความทันสมัย หรรษา คนคู่ชชะที่เดินไปตามถนน ตรอก ซอก ซอย รอบ ๆ เขตเมือง รื้อคัน คู่เขี่ย ตามถังขยะ หรือกองขยะ มองหาเศษสิ่งเหลือใช้ที่ถูกนำมาทิ้ง แล้วนำไปแลกเปลี่ยนเป็นเงินเพื่อการเลี้ยงชีพ การปรากฏตัวพร้อมเครื่องแต่งกายที่สกปรกอมแมมนั่งกินอาหารบนทางเท้า ได้สะพาน จึงกลายเป็นความผิดปกติ และไม่เป็นที่ยอมรับ และไม่ถูกนับให้เป็นส่วนของสังคม เพราะนั่นคือความด้อยพัฒนา จึงไม่สามารถเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของความเป็นเมืองได้ จึงถูกพิจารณาและกำหนดคุณค่า ให้เป็นเพียงสิ่งที่ไร้ค่า ไร้มีความหมาย ไม่คู่ควรกับความเป็นเมือง คนเหล่านี้จึงถึงเบียดขับออกจากพื้นที่ ที่ตนเคยอยู่ไปสู่ความเป็นชายขอบของสังคม ซึ่งแน่นอนว่าหากคนคู่ชชะคนใดคนหนึ่ง มีความพร้อม และมีต้นทุนที่เหมาะสมในการก้าวเดินไปสู่ถนนแห่งการแข่งขัน คนเหล่านี้ ก็คงไม่เลือกที่จะเดินเข้าสู่เส้นทางของการเป็นคนคู่ชชะ อาชีพที่สังคมกำหนดคุณค่าและอัตลักษณ์ของความเป็นอื่นให้อย่างไม่อาจจะปฏิเสธได้ อาชีพที่ต้องคลุกคลี อยู่กับเชื้อโรคและความน่าหมั่นจากของเสีย อันตรายจากขวดแตกและของมีคม ที่แฝงอยู่ภายใต้กองขยะขนาดมหึมาเพื่อรื้อคันหาสิ่งที่มีค่า นำไปขายแลกเงิน หรือสิ่งอื่นใดที่ยังสามารถนำไปกินประทังความหิว แต่จะด้วยมุมมองใดก็ตามแต่ นั่นคือเหตุผลที่เกิดจากคนภายนอก ไม่ใช่จากเจ้าของประสบการณ์ สำหรับเจ้าของประสบการณ์แล้ว ไม่ได้มองว่า นี่คือการด้อยโอกาส เขาไม่เคยเห็นว่าอาชีพของเขาที่ไร้ทางเลือกแต่เขากลับมองตรงกันว่า มันคือโอกาสของความอยู่รอด มันคือโอกาสที่จะอึดท้อง มันคืออีกทางเลือกหนึ่งของชีวิต ในยุคที่ทุกคนในสังคมต้องปากกัด ดินดิบ เพื่อความอยู่รอดของคนในครอบครัว ที่สังคมควรให้คุณค่าในฐานะของความพยายามเพื่อการดำรงอยู่ แทนคุณค่าของความน่ากลัว และน่ารังเกียจ พี่ชาย คนคู่ชชะที่พบในพื้นที่จังหวัดสมุทรปราการ ได้เล่าเรื่องราวชีวิตในการเป็นคนคู่ชชะของตนเองว่า

... เก็บขยะเก็บได้ทุกวัน ก็ได้ทุกวัน ร้อย สองร้อย สามร้อย ไม่แน่นอนบางทีเห็นเด็ก ๆ เก็บของจาก ถังขยะ มากิน ของมันยังกินได้ ไม่เคยเป็นอะไร เพราะถ้าเสียแล้วก็ไม่ให้เขาเอามากิน. (พี่ชาย, สัมภาษณ์ 2558).

อย่างไรก็ตามคนคู่ชชะไม่ได้สามารถไปคู่ชชะที่กองขยะกองมหึมาได้ว่าเป็นเอกเทศ เมื่อมีนายทุนที่มีเงินหนา มาประมูลกองขยะเพื่อทำธุรกิจ โดยจ้างคนให้มาคัดสรรสิ่งที่ยังมีประโยชน์และขายได้ คนคู่ชชะจึงต้องเปลี่ยนแหล่งของการหารายได้โดยการเดินไปตามถนนเพื่อคู่ชชะจากถังของเทศบาล ซึ่งในประเด็นนี้พอรอด คนคู่ชชะที่เพิ่งย้ายเข้ามาอยู่ในพื้นที่ จังหวัดสุราษฎร์ธานี ได้เล่าประสบการณ์ชีวิตในเรื่องนี้ว่า

...แต่ตอนนี้บ่อขยะเขาปิดแล้ว ห้ามคนเข้าไป เขาจัดให้คนของเขามาเก็บ มาคัด แยกเอง เราไม่มีสิทธิ์ เพราะเขาประมูลแล้ว เราก็ต้องเดินเก็บของตามทางให้ไกลออกไปอีก บางครั้งกินนอนข้างนอกเลย เพราะมันไกล อีกวันค่อยเดินกลับมา (พอรอด, สัมภาษณ์ 2558)

ความเป็นอื่นที่สังคมเมืองได้กระทำต่อคนคู่ชชะ มาจากทัศนคติที่มีต่อขยะเช่นกัน ดร.กุลชาติ จุลเพ็ญ เล่าเรื่องราวจากประสบการณ์ว่าช่วงชีวิตหนึ่งของการเป็นคนคู่ชชะ ความเจ็บปวดที่สุด คือเมื่อเวลาที่ไม่มีบาดแผลจากกองขยะ เราไม่มีเงินมากพอสำหรับการไปหาหมอ แต่ในขณะที่เดียวกันเรายังต้องออกไปรื้อหาของตามกองขยะ เพราะที่นั่นมีอาหาร ที่นั่นมีความอยู่รอด การเก็บอาหารที่พอจะกินได้จากกองขยะมากินถือเป็นเรื่องปกติ

...เคยมีคนที่เขาแบ่งปันอาหารให้ผม จะด้วยเพราะอะไรผมก็ไม่ทราบ แต่เขาให้อาหารผมแบบ ที่เคยเห็นคนให้อาหารหมาข้างทางไหม นั่นแหละคือวิธีการที่เขาให้อาหารผม..

...ถึงขณะที่หลายคนมองว่า ไร้ค่าและสกปรก แต่สำหรับผมและแม่มันคือทองคำ เราค้นพบทองคำที่อยู่ในนั้น แม้ว่าจะได้มา มือของเราต้องเปื้อนสิ่งที่สกปรก โคนของมีคมบาดครั้งแล้วครั้งเล่า แต่มันก็คุ้มค่าเสมอ.. การที่เราเลือกวิธีเลี้ยงชีพด้วยการสู้ยิบๆ ไม่มีต้นทุนก็จริงอยู่แต่ เป็นงานหนัก และเหนื่อยมาก เราต้องต่อสู้กับแดด ที่ร้อนระอุ ต่อสู้กับกลิ่นเหม็นที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ ยังจะการบาดเจ็บที่เกิดขึ้นจากการสู้ยิบๆ ร้อนก็ยังพอทนได้ แต่ในยามหน้าฝน สู้ไม่ไหวจริง ทุกอย่างและทะเลเข้าหากันหมด นอกจากสิ่งเหล่านี้แล้ว เราไม่อาจจะคาดเดารายได้ของเราในแต่ละวัน เพราะเราไม่รู้ว่าเมื่อเราออกไป เราจะเจอกับอะไรบ้าง.. ไม่ใช่แค่ยยะ แต่คนที่อยู่ในสังคมก็ประณามหยามหมิ่นเรา ด้วยคุณค่านูญษ์เพียงแค่นสู้ยิบๆ...

...เรากลัวเศษแก้ว เรากลัวขวดแตกที่จะทำให้เราบาดเจ็บ เพราะการที่เราบาดเจ็บ จะทำให้เราออกไปสู้ยิบๆไม่ได้ นั่นแหละคือสิ่งที่เราหวาดกลัว แต่จะให้กลัวอย่างไร สุดท้ายแล้วเราก็เจอกับมันจนได้ ขวดที่แตกเป็นปากฉลาม เสียบเข้าตรงสันเท้าของแม่ แผลยาว และลึกจนมองเห็นเนื้อข้างใน แม่ส่งเสียงร้องด้วยความเจ็บปวด ผมตกใจกับเลือดที่ไหลทะลักออกมา แต่ไม่มีสติ แม่ฉีกเสื้อ เอามาเป็นผ้าพันแผลไว้ แม่ให้ผมประคองเดินกะเผลก ไปที่รถเข็น บ่ายวันนั้นอากาศร้อน แดดร้อน ผมใช้รถเข็นคันเก่า เข็นแม่ที่มีเลือดไหลเป็นทางกลับบ้าน และเราก็ไม่ได้ไปหาหมอ เพราะเรารู้ว่าเราไม่มีเงิน เรารักษาด้วยการใช้แอลกอฮอล์ล้างแผล ปลดปล่อยให้แผลหายเองตามธรรมชาติ แม่โชคดี แผลแม่ไม่อักเสบ หรือลุกลาม ซึ่งต่างจากผม เมื่อครั้งที่ผม เดินไปบนกองยยะ แล้วไปเหยียบเศษเหล็ก มันกระดก แล้ว ตีใต้ หน้าแข้ง จนเป็นแผล พอมีเลือดออกนิดหน่อย ผมกลับบ้านแล้วอาบน้ำ ฟอกสบู่ คิดว่าเพียงพอ แต่ไม่ใช่ แผล เริ่มอักเสบเป็นหนอง ดิดเชื้อลุกลาม เป็นแผลใหญ่และผมปล่อยไว้จนเชื้อโรคกัดกินจนถึงกระดูก ที่สุด ก็ต้องให้หมอขูดเนื้อที่เน่าเสีย ออก กว่าจะหายต้องรักษานานถึง สามเดือน หลังจากนั้นไม่นาน เมื่อผม เดินไปบนกองยยะ ด้วยการสวมเพียงรองเท้าแตะ ผมเดินเหยียบลงบนสังกะสีเก่าที่ถูกนำมาทิ้ง ไม่คิดว่าจะมีอะไร แต่ผมรู้สึกขาชา จนก้าวเท้าเดินไม่ได้ แผ่นสังกะสีมันตัดเข้าที่ข้อเท้าของผมจนเส้นเอ็นขาด (กุลชาติ จุลเพ็ญ, 2558)

5.5 กระบวนการสร้างตัวตนใหม่ของคนสู้ยิบๆ

คนสู้ยิบๆมักจะถูกปรามาสจากคนในสังคมว่าเมื่อเป็นคนยากจนแล้ว ก็มักจะเป็นคนขี้โม้ด้วย เด็กๆที่อยู่ในครอบครัวของคนสู้ยิบๆก็หนีไม่พ้นจากป้ายกำกับ (labeling) นี้ แต่คนสู้ยิบๆที่สู่วิชาศึกษาผ่านงานนี้ หลายคนสามารถก้าวข้ามผ่าน และเคลื่อนย้ายสถานะทางสังคมจากการเป็นคนสู้ยิบๆมาเป็นคนที่อยู่ในสังคมเมืองทั่วไปด้วยการมีงานทำ มีเงินเดือน เพียงพอต่อการบริโภค การสร้างอัตลักษณ์ใหม่ให้ตนเองเพื่อให้เป็นไปตามมาตรฐานที่สังคมต้องการจึงเป็นสิ่งที่สามารถเกิดขึ้นได้ แม้ว่าในความเป็นจริงการสร้างอัตลักษณ์แห่งตัวตนของคนสู้ยิบๆ (Self Identities) ไม่ใช่เรื่องราวที่สามารถเกิดขึ้นกับคนสู้ยิบๆทุกคน เพราะนอกจากข้อจำกัดของคนสู้ยิบๆแต่ละคนแล้ว การที่คนสู้ยิบๆถูกพันธนาการให้ตก อยู่ภายใต้การบงการของอำนาจและวาทกรรมที่มาจัดกระทำต่อร่างกายมนุษย์

จริงไว้กับชุดความรู้ที่ว่าคนคู่ซี้ซี้คือคนที่ไร้ความสามารถ ไม่มีโอกาสและทางเลือกในการดำเนินชีวิตเมื่อเป็นเช่นนี้ คนคู่ซี้ซี้จึงเรียนรู้จากประสบการณ์ในการสร้างตัวตนขึ้นมาใหม่เพื่อปฏิเสธคุณค่าของความเป็นอื่นที่สังคมได้ตอกตรึงไว้ให้หลุดพ้นจากการเป็นบุคคลที่สังคมรังเกียจ มาสู่การเป็นบุคคลที่สังคมยอมรับและยกย่อง ก้าวข้ามชีวิตของการเป็นอื่นของคนคู่ซี้ซี้ ไปสู่ชีวิตอีกแบบหนึ่งที่สามารถผลิตและออกแบบด้วยตัวเองภายใต้แรงปรารถนาและความต้องการจะเปลี่ยนแปลงชีวิตไปในทิศทางที่เชื่อว่าดีกว่า นั้น เกิดขึ้นและเป็นไปตามอำนาจของความรู้ ความเชื่อ และค่านิยมในสังคมที่แตกต่างกัน และผู้ศึกษาพบว่ากระบวนการที่คนคู่ซี้ซี้ใช้ในการสร้างอัตลักษณ์ให้กับตนเอง คือ

- 1) กระบวนการสำรวจตรวจสอบตนเอง เกี่ยวกับความคิดความเชื่อของตนเองที่ยึดโยงหรือตกอยู่ในวังวนของค่ามาตรฐานที่สังคมต้องการ และ 2) การทำความเข้าใจกับความสัมพันธ์ระหว่างความคิดความต้องการของตนเองกับความไม่สมบูรณ์ หรือความพร้อมด้านต้นทุนที่ขาดหายไปของตนเอง การสำรวจตรวจสอบตัวเองจำเป็นต้องทำอย่างรอบด้านเกี่ยวกับความคิด ความเชื่อของตนเองในการตอบสนองต่อความจริงเหล่านั้น

5. การอภิปรายผล

ในสังคมของคนที่ยากจน มีคนยากจนที่ทำมาหาเลี้ยงชีพด้วยวิธีอื่น แต่กับอาชีพคนคู่ซี้ซี้ที่ไม่จัดอยู่ในอาชีพของสังคมทันสมัยหรือวัฒนธรรมบริโภคนิยม สังคมกลับตัดสินคนคู่ซี้ซี้ด้วยอำนาจของความรู้ที่ถูกสร้างขึ้น สนับสนุนความรู้ชุดเดิมว่าคนคู่ซี้ซี้คือภาพของความไม่น่าไว้วางใจ ภาพของขโมย ทั้งยังประกอบสร้างความรู้ชุดอื่นๆ ขึ้นมาเพื่อตอกย้ำ ขกข และตอกตรึงคนคู่ซี้ซี้ไว้อย่างไร้ออกาสในการตอบโต้หรืออธิบายด้วยความหมายใดหรือเปลี่ยนแปลงสิ่งที่ถูกกล่าวถึง ทัศนคติของวาทกรรม และอำนาจจัดกระทำต่อร่างที่เปล่าเปลือยของคู่ซี้ซี้อย่างไม่เคยมีผู้ใดตั้งคำถามที่ทำให้ชุดความรู้แห่งการกดทับดำรงอยู่อย่างเข้มแข็งด้วยกระบวนการและเครือข่ายทางอำนาจในสังคม (Stuart Elden, 2017) ความรุนแรงของวาทกรรมที่ปฏิบัติการในการยับยั้งชีวิตของความเป็นอื่น ชีวิตที่ไร้สิทธิ์ไร้เสียงในสังคม เป็นความรุนแรงที่กระทำต่อคนคู่ซี้ซี้ ผ่านวาทกรรมในฐานะที่เป็นผู้กระทำ และภาคปฏิบัติการบังคับ ขัดเคียด ความเชื่อ ว่านั่นคือความจริงที่สังคมต้องยอมรับว่าสิ่งนั้นคือความเป็นจริง และในภาคปฏิบัติการนี้เองที่วาทกรรมได้สร้างเหตุการณ์และกฎเกณฑ์ต่างๆ ขึ้นมาบังคับใช้กับคนคู่ซี้ซี้ (A.M.Sheridan Smith, 2010) ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาของ นงนัท คงเศรษฐกุล ที่ได้กล่าวไว้ว่า คนเก็บขยะถูกนิยามให้มีฐานะเป็นหนึ่งในกลุ่มคนจนที่ถูกจัดระเบียบไว้ ณ ชายขอบของสังคม เนื่องจากคนเก็บขยะ คือคนจนที่เป็นสิ่งแปลกปลอมในวิถีเศรษฐกิจทุนนิยม เพราะพื้นฐานทางปรัชญาของทุนนิยม ที่ไม่ได้ปรากฏภาพของคนจนในระบบทุนนิยมเสรี และอุดมการณ์พัฒนา คนเก็บขยะจึงเป็นเพียงความบังเอิญหรือเป็นข้อบกพร่องของเอกบุคคล จึงเป็นคนแปลกหน้า เป็นคนนอก ที่ถือเป็นส่วนเกินของสังคม เป็นข้อบกพร่องที่สังคมทุนนิยมจะต้องขจัดออกไป (นงนัท คงเศรษฐกุล 2549, น.157)

วาทกรรมการศึกษา เป็นวาทกรรมที่ผลิตชุดความรู้และมีอำนาจต่อความคิดความเชื่อของคนในสังคมมาตั้งแต่อดีตว่าการศึกษานำมาซึ่งชีวิตที่ดี หน้าที่การงานที่ดี เมื่อคนในสังคมถูกอำนาจทางการศึกษาครอบงำและสร้างความเชื่อได้ว่า การศึกษาเป็นเพียงทางเลือกเดียวที่จะทำให้คนก้าวข้ามความยากจนและก้าวข้ามความไร้เกียรติไปสู่การยอมรับและการมีตัวตนในสังคม ด้วยความรู้ชุดนี้ทำให้คนคู่ซี้ซี้ตกไปอยู่ในอำนาจความรู้และวาทกรรมทางการศึกษา โดยไม่สงสัยและตั้งคำถามใดๆ เมื่อต้องเข้าสู่ระบบการศึกษา สิ่งที่คนคู่ซี้ซี้ทุกคนจะต้องเจอเหมือนกัน จะต่างกันก็ตรงที่น้ำหนัก ของสิ่งที่กดทับลงมาบนจิตใจที่เข้มแข็งหรือใจที่อ่อนไหว นั่นก็คือความยากลำบากอย่างแสนสาหัสที่จะต้องต่อสู้อดทนเพื่อการไปให้ถึงเป้าหมาย และคงเป็นอีกสาเหตุหนึ่งที่ทำให้หลายคนเลือกที่จะออกจากการแข่งขันเพราะไม่อาจจะทนต่อแรงเสียดทานเหล่านั้นได้ สถาบันการศึกษาไม่ใช่พื้นที่ปลอดภัยกระบวนการเหล่านี้จึง

เป็นสิ่งที่ทุกคนเต็มใจกระทำ และมุ่งมั่นฝ่าฟันไปเพื่อสิ่งที่เรียกว่าความสำเร็จ ซึ่งไม่ใช่จะได้มาอย่างง่ายดาย และเป็นที่ยอมรับโดยทั่วไปว่าความยากจนกับภาระของค่าใช้จ่ายที่มากขึ้นในระบบการศึกษา เป็นปัญหาสำคัญในการปิดกั้นและผลักไสคนจำนวนหนึ่งให้หลุดพ้นออกไปจากการศึกษาในระบบโรงเรียน ที่กว่าจะสำเร็จการศึกษาได้ต้องแลกมาด้วยเงินจำนวนมากครอบครัวจึงมีภาระในการสร้างรายได้ที่มากขึ้นเพื่อให้เพียงพอสำหรับเป็นค่าใช้จ่ายในการเล่าเรียนของสมาชิกในครอบครัว คนผู้ขะขะจึงต้องต่อสู้ฟันฝ่า กู้หนี้ยืมสินเพื่อที่จะเข้าถึงระบบการศึกษา ขอมทุ้มเทก้าลังกาย กำลังใจ กำลังทรัพย์เพื่อให้ได้มาซึ่งการการันตีด้านคุณวุฒิ โดยไม่คำนึงว่าต้องแลกมาด้วยสิ่งใด หรือจะต้องสูญเสียอะไรบ้าง การเรียนในระดับที่สูงขึ้นทำให้ การเบียดขับทางสังคม หายไป เหลือไว้ก็เพียงแต่แรงกดดันของค่าใช้จ่ายจำนวนมากที่ทำให้ทลายความสามารถในการเอาตัวรอด สิ่งที่ถูกคนผู้ขะขะหลายคนเลือกทำ คือการสร้างความโดดเด่นให้กับตัวเอง ด้วยการเรียน และการเป็นนักกีฬาของโรงเรียน เพื่อสร้างชื่อเสียงและการยอมรับ และสามารถสร้างพื้นที่ขึ้นในสังคมให้ตัวเองได้มากขึ้น มั่นใจยิ่งขึ้น สามารถอยู่ร่วมกับคนอื่นในสังคมอย่างมีความสุขมากขึ้น (Lai Dong Jin.,2554)

เรื่องเล่าของเด็กหนุ่มจากกองขยะคนหนึ่งเล่าให้ฟังว่า สิ่งที่เป็นความน่ากลัวพอๆกับการไม่มีข้าวกินของเขาในช่วงวัยเรียนคือการที่เพื่อนๆและครูถามเกี่ยวกับครอบครัว เขาไม่เคยต้องการที่จะพูดถึง เขาแอบอายเกินกว่าจะให้ใครๆมารู้ว่าเขาคือเด็กที่เกิดและเติบโตมาในครอบครัวที่ใช้ชีวิตอยู่กับกองขยะ และเร่ร่อนขอทาน มันเป็นเรื่องที่น่าท้ออย่างมากกับการต้องซ่อนเร้นและปิดบังตัวเอง และสำหรับบางคนนอกจากไม่มีบ้านที่น่าภาคภูมิใจแล้วยังต้องเจ็บปวดกับการดำรงชีวิตให้รอด ไม่มีรายได้มากพอสำหรับการเป็นอยู่และค่าใช้จ่ายในการเรียน เพราะการศึกษาสามารถขจัดความเขลาและความกลัวได้อย่างน่าอัศจรรย์ (Malala Yousafzai, Christina Lamb, 2556) นี่คือเหตุผลเดียวที่ทำให้คนผู้ขะขะหลายต่อหลายคนยอมทำทุกอย่างเพื่อนำตนเองไปสู่เป้าหมาย ขอมจำนวนต่ออำนาจและวาทกรรมทางการศึกษา ปลดปล่อยร่างกายของคนคอกอยู่ภายใต้บงการของอำนาจอีกครั้ง โดยไม่เคยตั้งคำถามเลยว่าแท้ที่จริงแล้ว การสำเร็จการศึกษาคือคำตอบสุดท้ายของการมีชีวิตอยู่หรือไม่

การสร้างตัวตนนั้นคือการเลือกที่จะเป็น ในแบบที่ตนเองอยากเป็น หรือเลือกที่จะเป็น ในแบบที่สังคมต้องการ หรือทั้งสองประการ ซึ่งสอดคล้องกับบทความ Subject and Power ฟูโกต์ได้เสนอแนวคิดที่จะใช้ในการสร้างตัวตนว่าเป็นกระบวนการที่คนใช้ในการตรวจสอบตัวเอง เพื่อการสร้างตัวตน บนพื้นฐานความเชื่อของบุคคลว่า สิ่งนั้นเป็นสิ่งที่ดี เป็นสิ่งที่ถูกต้อง และเป็นสิ่งที่คนควรจะทำ เพื่อการยอมรับสถานะในทางสังคม (James D. Faubion, 2020) พิจารณาว่าตนเองเป็นใครและสิ่งที่กำลังเผชิญอยู่คืออะไร และตนเอง พยายามกับสิ่งที่กำลังเผชิญอยู่หรือไม่ เพราะเมื่อเลือกที่จะทำ เขาต้องรับผิดชอบต่อการกระทำของตนเอง การสร้างอัตลักษณ์ใหม่เพื่อก้าวข้ามชีวิตของความ เป็นอื่นด้วยการใช้การศึกษานำไปสู่การผลิตตัวตนในรูปแบบที่ตนเองต้องการภายใต้เงื่อนไขและวาทกรรมทางสังคมที่กำหนดคุณค่าของคนด้วยคำว่ามาตรฐานดั้งเดิมที่ ฟูโกต์กล่าวว่าที่ใดมีอำนาจที่นั่นย่อมมีการสร้างอำนาจใหม่เพื่อการต่อรอง เมื่ออำนาจได้กระทำต่อร่างกายจนร่างกายนั้นถูกบงการและครอบงำโดย อำนาจของความรู้ผ่านภาคปฏิบัติ การของวาทกรรม และฟูโกต์ได้ตีแผ่ออกมาให้เห็นว่า แท้จริงแล้ว วาทกรรมก็เป็นเพียงสิ่งที่อ้างอิงมาจากความรู้ และความรู้ก็เป็นเพียงผลผลิตของวาทกรรมซึ่งไม่มีความรู้ใดที่เป็นจริง เพราะความรู้สามารถเปลี่ยนแปลงได้ตลอดเวลา ความรู้จึงไม่มีแหล่งกำเนิดที่ชัดเจน เป็นเพียงการแย้งชิงพื้นที่ ถ้าฝ่ายใดชนะ ก็จะเป็นฝ่ายได้ครอบครองพื้นที่ ความรู้ นั้นก็จะถูกยอมรับว่าเป็นจริง อำนาจที่ฟูงกระจาย เป็นสาเหตุของการผลิตความรู้ใหม่ได้ตลอดเวลา วาทกรรมจึงเป็นได้เพียงการก่อรูปของชุดความรู้ มีความเป็นอิสระ และมีอำนาจในการบงการ และจัดกระทำต่อร่างกายของมนุษย์ที่เชื่อ

ในวาทกรรมนั้น จะถูกบงการจนร่างกายเป็นเพียงร่างกายที่เชื่อเชื่อและตกอยู่ใต้งบการของวาทกรรม ที่สุดแล้ววาทกรรม ก็เป็นเพียง กรอบทางความคิดที่เปลี่ยนแปลงได้ (Alan Sheridan,2012)

การศึกษาครั้งนี้ได้เผยให้เห็นว่าความรู้เกี่ยวกับคนคู่ชชะในวันนี้ได้เปลี่ยนไปแล้วคือ

ประการแรก คนคู่ชชะคือคนที่พยายามจะมีชีวิตอยู่ด้วยการพึ่งพาตนเอง ไม่ทำตัวให้ตกเป็นภาระของสังคม ด้วยการพยายามหาสิ่งของเหลือทิ้งจากคนอื่นเป็นแห่งทรัพยากรในการประกอบอาชีพ ด้วยการรื้อค้น คู่ชชะเสาะหาสิ่งที่สามารถนำกลับมาใช้ใหม่ได้อีกครั้ง

ประการที่สอง อาชีพคู่ชชะเป็นอาชีพที่ต้องใช้ทักษะเฉพาะในการคู่ชชะ ที่ต้องอาศัยการเรียนรู้และการบอกต่อองค์ความรู้ที่จำเป็นให้สามารถคู่ชชะได้อย่างมีประสิทธิภาพ ไม่ใช่ใครก็ได้คู่ชชะได้ เพราะคนคู่ชชะนั้นต้องเรียนรู้วิธีการรับมือกับกลิ่นที่ไม่พึงประสงค์ ต้องเรียนรู้วิธีการค้นหา เรียนรู้จักวิธีในการรักษาตนเองให้ปลอดภัยจากของมีคมหรือสิ่งอื่นๆ ที่อาจจะอันตราย แม้แต่การเดินบนกองขยะก็ต้องเรียนรู้ ฝึกหัด ที่จะทรงตัวและก้าวเดินอย่างปลอดภัยไม่หกล้ม

ประการที่สาม คนคู่ชชะต้องมีวินัย ต้องรับผิดชอบและตรงต่อเวลา เพราะไม่เช่นนั้นแล้ว ก็จะพลาดโอกาสที่จะได้ค้นพบสิ่งที่ดีจากกองขยะ *ประการที่สี่* คนคู่ชชะให้ความสำคัญกับความสะอาดภายในบ้านเรือน พวกเขาจะไม่นำสิ่งที่ไม่สะอาด หรือสิ่งที่มีเชื้อโรคเข้ามาในบ้าน และ

ประการสุดท้าย คนคู่ชชะคือกลุ่มคนที่มีความตระหนักรู้ในตนเอง มีความกระตือรือร้นที่จะมีคุณภาพชีวิตที่ดีกว่า บนความเชื่อที่ว่าความจนและการเป็นคนคู่ชชะ ไม่ใช่โชคตกทอดและไม่ใช่สิ่งที่มีอยู่ในพันธุกรรมคนคู่ชชะจำนวนมากที่พยายามสร้างตัวตนใหม่ ด้วยการส่งลูกหลาน ส่งตัวเองเข้ารับการศึกษาอยู่ในสถาบันการศึกษาทั่วประเทศ หลายคนทิ้งการศึกษาในระดับสูงสุด บางคนก็มีชื่อเสียงและได้รับการยอมรับในระดับประเทศ คนคู่ชชะในวันนี้จึงไม่ใช่คนคู่ชชะที่น่ารังเกียจหากแต่เป็นคนคู่ชชะที่ต้องการ โอกาสและต้องการพื้นที่ทางสังคมเพื่อการดำรงอยู่อย่างมีศักดิ์ศรี ตามสิทธิที่ตนเองพึงจะได้รับในฐานะสมาชิกคนหนึ่งของสังคม

7. ข้อเสนอแนะ

งานชิ้นนี้เปิดเผยให้เห็นถึงมุมมองที่มีต่อแนวคิดเกี่ยวกับ กระบวนการสร้าง/ผลิตอัตลักษณ์แห่งตัวตนของคนคู่ชชะ ซึ่งดูเสมือนเป็นปรากฏการณ์ทางสังคมที่เกิดขึ้นอย่างคาดๆและไม่ถูกให้ความหมายตามแบบของสังคมเมือง แต่ข้อที่ค้นพบในครั้งนี้เป็นแนวคิดทางวิชาการที่ไม่ได้จำกัดการนำไปใช้แค่เพียงกับกลุ่มคนคู่ชชะเท่านั้น แต่ทว่าผู้ศึกษาค้นคว้าอยากท้าทายให้นำความรู้และประสบการณ์แห่งการดำรงชีวิตและกระบวนการสร้างตัวตนไปใช้กับคนกลุ่มอื่นๆในสังคม ที่มีความปรารถนาจะก้าวข้ามอำนาจของชุดความรู้ และวาทกรรมที่กดทับ ตกดตรง ให้จ้านนอยู่กับความรู้และคุณค่าที่สังคมกำหนดให้ เพื่อใช้ในการเปิดเผยและผลิตตัวตนตามที่ต้องการจะเป็น การกำหนดคุณค่าให้ตัวเอง และสร้างที่ยืนให้กับตนเองในสังคม โดยไม่ต้องรอรการช่วยเหลือจากใคร เพื่อให้ตนเองเป็นที่ยอมรับ และสามารถดำรงอยู่ในสังคมได้อย่างมีศักดิ์ศรี ไม่ว่าจะเป็กลุ่มผู้ใช้ยาเสพติด กลุ่มเด็กค้อยโอกาสในสลัม กลุ่มคนไร้บ้าน และกลุ่มอื่นๆ

8. บทสรุป

จากการศึกษาเรื่องคนคู่ชชะชีวิตของความเป็นอื่น มีนัยที่สำคัญต่อการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์และประเทศชาติเป็นอย่างมาก เพราะการพัฒนาประเทศอย่างสมบูรณ์นั้นจะต้องไม่ทิ้งใครกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งไว้ข้างหลัง

และปล่อยให้คนกลุ่มนั้นถูกฝังกลบอยู่ในซอกหลืบแห่งการเมินเฉยจนกลายเป็นปัญหาสังคม การพัฒนาจึงควรให้ความสำคัญกับบุคคลทุกกลุ่ม ก้าวข้ามและขจัดปัญหาความด้อยโอกาสไปด้วยกัน เพราะการแก้ปัญหาซึ่งครอบคลุมถึงปัญหาความยากจน การมีงานทำ รวมถึงการมีคุณภาพชีวิตที่ดีนั้น จำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือจากทุกฝ่าย เพราะไม่มีปัญหาใดปัญหาหนึ่งจะสามารถแก้ไขได้ด้วยบุคคลเพียงคนเดียว ดังนั้นการหันกลับมาทบทวนและให้ความสำคัญกับเรื่องราวเหล่านี้จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งในการสร้างความเข้าใจใหม่ สร้างและยอมรับความรู้ชุดใหม่ อันก่อให้เกิดประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิตร่วมกันอย่างมีความสุข และมีศักดิ์ศรีของคนทุกกลุ่มในสังคม

เอกสารอ้างอิง

- กุลชาติ จุลเพ็ญ. (2558). *ดอกเตอร์จากกองขยะ*. (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ: นานามินู๊ตพับลิเคชั่นส์.
- ชาย โพธิสิตา. (2554). *ศาสตร์และศิลปะแห่งการวิจัยเชิงคุณภาพ*. กรุงเทพฯ: อัมรินทร์พรินต์ติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.
- นภางค์ คงเศรษฐกุล. (2549). *การสถาปนาความเป็นอื่นให้คนเก็บขยะ*. (Unpublished Doctoral dissertation) มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, กรุงเทพมหานคร.
- Alan Sheridan. (2012). *Foucault Discipline and Punish: The Birth of the Prison*. New York: Knopf Doubleday Publishing Group.
- Alec McHoul, Wendy Grace. (2015). *Foucault Primer Discourse, Power and Subject*. New York: Rout ledge.
- A.M.Sheridan Smith.(2010). *Foucault: The Archaeology of Knowledge and the Discourse on Language*. New York: Vintage Books.
- Colin Cameron. (2010). *A Critical Exploration of Impairment, Identity, Media and Everyday Experience in a Disabling Society*. London: Queen Margaret University.
- David Silverman.(2003). *Qualitative Research: Theory, Method and Practice*. California: Sage Publications, Inc.
- James D. Faubion.(2020). *Power: Essential Works of Foucault*. New York: The New Press Privacy Polity Site Map.
- Lai Dong Jin. (2554). *ไล่ตังจีน ลูกขอมทาน ผู้ไม่ยอมแพ้*. (วิลาวัลย์ สกุลบริรักษ์, แปล) (พิมพ์ครั้งที่ 46). กรุงเทพฯ : อินสปายร์.
- Malala Yousafzai, Christina Lamb. (2556). *ฉันคือมาลาลา*. [I am Malala](สหชน สากลทรศน์, แปล). (พิมพ์ครั้งที่ 3) กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มติชน. (2013).
- Sarah J. Tracy, S.J., Pamela Lutgen-Sandvik, Jess K. Alberts. (2006). Nightmares, demons and slaves: Exploring the Painful Metaphors of Workplace Bullying. *Management Communication Quarterly*, 20(2), 148-185.
- Hall Stuart, Jessica Evans, Sean Nixon. (2013). *Representation: Cultural Representations and Signifying Practices*. New York: SAGE Publications.
- Stuart Elden. (2017). *Foucault: The Birth of Power*. Cambridge: Polity Press.
- Yow, Valerie Raleigh. (2014). *Recording Oral history: A practical Guide for Social Scientists*. California: Sage Publications, Inc.